

SANAL KÜLTÜR: YANILSAMA MI, GERÇEKLİK Mİ?

İlker Özdemir*

Küreselleşme ve İnternet

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran ve yeni yüzyılda etkinliğini giderek artıran internet teknolojisi artık hayatımızın her anında işlevsel hale gelmiştir. Bu teknolojik gelişme, dünyadaki gelişmeleri olumsuz bir perspektifle ele alan yeni liberal yazarların yanı sıra politikacılar tarafından da, tarihsel açıdan, tarım ve sanayi devrimlerinden sonra, üçüncü bir devrim olarak nitelenmektedir. Bir Amerikan askeri savunma projesi olarak geliştirilen ve 1980’li yılların sonundan itibaren bireysel kullanıma sunulan internet, 1990’lı yıllarda artık devletler ve devletlerüstü düzeyde tanınan, sahiplenilen ve bir düzene tabi tutulması için üzerinde sayısız proje geliştirilen küresel bir olgu ve hatta bir mitos haline gelmiştir. İnternet kullanımının giderek yaygınlaşması ve PC’lerin hem kişisel bir iletişim, hem de eğlence aygıtı haline gelmesiyle birlikte internetin insanların yaşamında kapsadığı yerin ve etkisinin önlenemez yükselişi, artık interneti bir teknolojik yenilik olmanın çok ötesine taşımıştır. Artık internet bir siyaset, ekonomi, kültür ve kimlik alanı olarak da tartışılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, bir devrim olarak nitelenen internet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağı (Polat, 2002:2) olmanın ötesinde, makro düzeyde yeni bir kültürel, siyasal ve ekonomik alan olarak analiz edilmelidir.

* Dr, Ankara Üniversitesi, Beypazarı Meslek Yüksekokulu, Öğretim Görevlisi

İnternetin, teknolojik özellikleri sayesinde sınırları ortadan kaldırıcı yapısı 1970’li yıllarda hızlanan “küreselleşme”, “enformasyon çağı”, “sanayi sonrası toplum” tartışmalarının da merkezinde yer almasına neden olmuştur. Küreselleşmenin hız kazanması ve kapitalizmin yeniden yapılanması sürecinde iletişim ve bilgisayar teknolojileri ekonomik, siyasal ve kültürel alanların dönüşmesinde önemli işlevler üstlenmiştir. Özellikle internetin yeni bir kültürel mekân, gerçeklik, özgürlük alanı ve ekonomik bir pazar olarak ortaya çıkması, küresel değerlerin, kültürel formların, kimliklerin, alışkanlıkların hızlı bir şekilde dolaşıma sokulmasını sağlamıştır (Güzel, 2006). Sınırları aşma konusunda emsalsiz olan internetin, iş alanının yanı sıra kültürel alanı da hızlı bir şekilde küreselleştirmeyi başarması yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerinin, yeni kimliklerin, yeni kültürel formların oluşmasını mümkün hale getirerek küresel bir kültürün inşasını sağlamıştır.

İletişim Devrimi ve Bilgi Toplumu Söylencesi

Tüm dünyada 1970’lerin ortasından itibaren yaşanan ve küreselleşme adı verilen değişim sürecini olumlu ve iyimser karşılayan kuramcıların savunageldikleri en temel tez, enformasyon (bilgi) toplumu tezidir. Enformasyon toplumu olarak adlandırılan döneme özgü olan şey, üretimin temel kaynağını bilginin kendisinin ve etkinliğinin oluşturmasının yanı sıra toplumsal ve kültürel süreçlerin de vazgeçilmez bir biçimde yeni teknolojiler ve enformasyona bağımlı oluşudur (Timisi, 2005).*

Enformasyon toplumu, bilgi çağı, iletişim devrimi gibi yaklaşımların ortaya atılmasının nedeni hiç kuşkusuz, yeni iletişim teknolojilerinin bütün diğer buluşlara ivme kazandırma potansiyelini içermeleri ve yeni bir üretim ve toplumsal bir düzen paradigmasını taşıyabilecek potansiyele sahip olmalarıdır (Uğur ve Bilici, 1998:488). Enformasyon toplumu kavramı toplumsal ilişkiler içinde enformasyonun/bilginin belirleyici bir konuma ulaştığını vurgulamak açısından tarihsel bir süreci tanımlamak üzere kullanılan bir kavramdır. Bu yaklaşımların değişimde ortak nokta olarak vurguladıkları bilgi toplumuna geçiş ile birlikte çatışmalı, çelişkili ve sınıf zeminli toplumsal ilişkilerin geçerliliğini yitirdiği ve bilgiye dayalı yeni bir döneme girmiş olduğumuzdur. Bilgi, enformasyon ve iletişim kavramları iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sağlamış olduğu gelişmelere dayanarak bugün bütün dünyada toplumsal yaşamın bütün boyutlarında, eski düşünce ve eylem tarzlarını artık bütünüyle geçersiz kılabilecek kadar köklü bir kopuş olduğu yönünde betimleyen ve artık yeni bir çağa girmiş olduğumuzu müjdeleyen yaklaşımların anahtar kavramlarıdır. Bilgiye dayalı bu toplumun emek ve sermayeden bağımsız yeni bir ekonomik yapı yaratacağı ve bu yeni ekonomik yapılanma ile kapitalist dönemimin klasik emek-sermaye çelişkisinin artık sona erdiği, bunun yerini bilgi sahipliğinin belirlediği yeni bir global düzenin ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Bu çerçeve-

* Burada İngilizce’deki *knowledge*, *information* ve *data* sözcükleri arasındaki farklarını gözetmeden Türkçede bilgi kavramının kullanılması sorunludur. Dolayısıyla, *information society* karşılığı olarak “bilgi toplumu” kavramını kullanmak, Türkçe anlam sorunlarına yol açmaktadır. Buradaki “bilgi”, kuşkusuz “*information*” karşılığı olarak kullanılmak istenilmektedir (Atabek, 2006). Bilgiyi, enformasyon kelimesinin karşılığı olarak kullanmak bilgiyi, ‘malumat’ kavramının karşılığı haline dönüştürmektedir. Bu yanlış kullanım; bilginin içeriğini malumata ve kaydedilmiş ve işlenen verilere indirgeyerek boşaltmakta ve bilgiyi düşünceden, analizden ve araştırmadan koparmaktadır.

de bilginin işlenmesi ve iletimi arasındaki farkın ortadan kalkması daha fazla verimlilik ve daha fazla özgürlükle bir tutulmaktadır.

Kumar'ın (1999:184) işaret etmiş olduğu gibi, insanlığın tüm sorunları yeni teknolojiler ve geride bırakacağı yepyeni bir özgürlük ve refah dönemine girdiğimizi öne süren bir dizi duyuru ve açıklamayla karşı karşıyayız. Sanayi sonrası enformasyon ve iletişim çağına girmekte olduğumuzu ve yeni bir özgürlüğe uzanan yolu açmış olan bir modernite ötesi dünyaya doğru açıldığımız iddia edilmektedir. Bütün dünyada toplumsal yaşamın bütün boyutlarında, eski düşünce ve eylem tarzlarını artık bütünüyle geçersiz kılacak kadar köklü bir kopuş olduğu ve yeni düşünce, anlayış ve toplumsal ilişki biçimlerinin günümüz dünyasında egemen olmaya başladığı öne sürülmektedir. Yeni bir çağa girdiğimizi öne süren bu olumlayıcı yaklaşımlar, bütün dünyada egemen yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Lyotard (1994), Bell (1973), Toffler (1992) ve Drucker (1994) gibi düşünürler, içinde bulunduğumuz çağı olumlamakta birleşmekte ve bu olumlu değişimde en temel etkenin bilginin niteliğindeki değişim olduğu savını öne sürmektedirler. Bu çerçevede emeğin bir bütün olarak toplumsal önemini/değerini yitirdiği ve emek kavramı çerçevesinde kurulmuş bütün ideolojik mekanizmaların çökmekte olduğu öne sürülmektedir (Drucker, 1994).^{*} Bilgi, bu çerçevede, piyasa ekonomisini idame ettirecek ve meşrulaştıracak bir kavram olarak öne sürülmekte ve eleştiriden muaf bir kavram olarak ortaya konan bilginin niteliği sorgulanmamaktadır. Bu yaklaşımın temsilcilerine göre, sınıf yerine bilgiye dayalı bu yeni dönem insanlığın önüne yeni ufuklar açmakta olan bir dönemdir (Belek, 1997:17). En önemli vasfı bilgiye dayalı olmak olan bu yeni toplumda, artık bilgisizliğin/cehaletin aşılıp entelektüel kapasitenin artması ile birlikte daha gelişkin bir dile kavuştuğumuzu ve teknolojinin sunduğu yeni imkanların insanların bilgi ve becerilerini artırdığı öne sürülmektedir. Bu çerçevede, internet aracılığıyla dolaşıma sokulan bilgi, bu iddiaları doğrulayıcı nitelikte bir bilgiden daha çok magazinleştirilmiş bir bilgi türü olup, internette ciddi bir bilgi kirliliği sorunu olduğu neredeyse herkes tarafından kabul edilmektedir. İnsanlar kendilerine sunulan ve basmakalıp/anonim değer, düşünce ve kanaatlerden başka birşey iletmeyen bu magazinleştirilmiş bilgilere karşı savunmasız kalmaktadırlar. Görseelliği fazlasıyla öne çıkaran magazin el bilgilerin internet aracılığıyla artan egemenliği, bilgi toplumuna kavuşmakta olduğumuz iddiasının tam tersine, bilimsel bilgilere ve düşünceye yönelik artan genel bir ilgisizliği, hatta karşıtlığı ortaya çıkarmaktadır. Seyirlik gösterilerin ve imajın, dolayısıyla görünürlüğün ve yüzeyselliğin öne çıkması bilgiyi zenginleştirmemekte ve derinleştirmemektedir.

* Kapitalist-ötesi topluma "enformasyon kapitalizmi" adını da veren Drucker (1994: 254), geleneksel entelektüel tanımına karşı bilginin ihtisaslaşması dediği eğilimden ve enformasyon kapitalizminden yana tavır koymakta, böylece bilginin piyasa ile bütünleşmesini savunmaktadır. Bilgiyi servet üretme sürecinin merkezine yerleştiren bir ekonomik kurama ihtiyacımız olduğunu söyleyen ve buna bilgi ekonomisi adını veren Drucker'a göre, bilginin bu yeni niteliği toplumun yapısını temelden değiştirmekte, yeni sosyal, ekonomik ve politik dinamikler yaratmaktadır (1994: 69-71). Drucker'a göre modern kuruluşların işlevi ise bilgiyi verimli kılmak olmalıdır. Bu bilgi anlayışı, bilgiyi ve düşünceyi bütünüyle ekonomik aklın emrine tahsis ederek araçsallaştırmakta, pragmatik bilgi dışındaki bilgi biçimlerini dışlayarak, entelektüel uğraşları aşığılamaktadır.

Siber Demokrasi mi, Gözetim Toplumu mu?

Postmodern, postendüstriyel ya da başka bir adlandırılışla enformasyon toplumu kuramcıları ve içlerinde Al Gore, Tony Blair gibi devlet adamlarının bulunduğu kalabalık bir grup; ayrıca, bilgi merkezli bu yeni teknolojilerin daha yaygın bir katılım, demokrasi, özgürlük, refah sağlayacağını ve bir nevi devrim yaratacağını savunmaktadırlar (Gore, 1994). Bu elektronik katılımcı demokrasi ütopyasının en önemli dayanağı ise internetin yaygınlaşmasının sağladığı imkânlar olarak ortaya konulmaktadır. Teknoloji ve enformasyon toplumunun küreselleşmeyi mümkün kılan önemli niteliklere sahip olduğunu öngören bu görüşe göre ekonomi, teknik ve profesyonel hizmetten ibaret hale gelecek ve teknolojinin yardımıyla sürekli bir gelişme kaydedilecektir. Birbiriyle iletişime giren toplum fertleri global bir kültürün öğeleri haline gelecekler ve böylece global bir toplum yaratılacaktır. Daha sonra ise bu kültür gelişmemiş ülkelere aktarılacak ve onların da gelişmesi sağlanacaktır. Kentler ağlarla/kablolarla donatılacak ve bu yeni teknolojilerin deneyimleneceği ‘think tank’ler kurulacaktır (Kılıçbay, 2005:19). Bu savlardaki ortak nokta, bilgisayar çağı ile birlikte daha demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü yönetim ve bunu sağlayan yeni iletişim biçimlerinin gelişmekte olduğu görüşüdür.

Her yeni teknoloji, ama özellikle de iletişim teknolojileri, ilk ortaya çıktıklarında genellikle önemli bir umut halesi oluşturmaları doğaldır. En son ve hayata dâhil olan en kapsamlı teknolojik yenilik olarak neredeyse herkes tarafından oldukça belirgin bir iyimserlikle karşılanan internetin, diğer kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında, ciddiye alınması gereken önemli bir dönüştürücü potansiyele sahip olduğu da yadsınamaz bir gerçekliktir. Küresel ölçekte dayanışma imkânları bakımından da internet, eski teknolojilerle karşılaştırıldığında, oldukça önemli potansiyeller taşımaktadır. Ancak internetin altyapısı, fiziki olarak kontrol edilebilir bir altyapıdır. Aksini iddia edenler olsa da, internetin fiziki sansürü kategorik olarak imkânsız değildir. Bir bütün olarak internetin ilk bakışta kimsenin, hiçbir sınıfın mülkiyetinde olmadığı görülmektedir. Ancak internetin yaygınlaştırılması, ağların ve kablo sistemlerinin kurulması gibi büyük çaplı teknik donanım hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için devlete, uluslararası anlaşmalarla ve büyük şirketlerin denetimine ihtiyaç vardır (Sassen, 2000). Öte yandan filtreleme ve alınan/gönderilen verilerin izlenmesi/kaydedilmesi ise interneti bir yandan olağanüstü bir denetim ve gözetim mekanizmasına dönüştürmektedir. Kroker ve Weinstein’ın da işaret ettiği gibi (2000:121), her yeni teknoloji gibi internette de hem özgürleşme, hem de tahakküm yollarını açan imkânlar sunmaktadır.

İnternet, bireyin ihtiyacı olan enformasyonu bulmasına, yeni dostluklar kurmasına, paylaşımlarda bulunmasına, ilişkiler kurmasına ve geliştirmesine ve başka kültürlerden insanlarla etkileşime girmesine imkân tanımaktadır. Çift taraflı iletişime imkân veren yapısı ve sağladığı tüm kolaylıklar göz önünde bulundurulduğunda, internette diğer kitle iletişim araçlarına oranla, çok daha fazla demokratik ve özgürleştirici potansiyel bulunmaktadır. Ancak, bu potansiyelin kullanılabilmesi sadece teknolojiye değil, toplumsal, politik ve kültürel koşullara bağlıdır. İnternetin ticari boyutu ve de gözetimi ve denetiminin geniş kitlelerin elinde olmayışı, bir yandan bilgi ve iletişimi küçük ama etkili çıkar gruplarının lehine araçsallaştırırken, internetin demokratik bir araç olarak kullanılabilmesi potansiyelini de sınırlamaktadır.

Mevcut yapılanma internetin demokratik bir araç olarak kullanılabilmesine çok sınırlı bir biçimde izin vermektedir. Mevcut kapitalist ekonomi politikten bağımsız bir varoluşa sahip olmayan internet teknolojisinin hayatımıza getirdiği kolaylıkların yanı sıra, bireylerin bütünleşik küresel iletişim sistemince artık rahatlıkla gözetlenebilmesi ve denetlenebilmesini de kolaylaştırmaktadır. Ulusal sınırlar içine hapsedilemeyecek bir aşamaya ulaşan iletişim teknolojisi, bireylerarası etkileşimi artırmış olsa bile, sonuçta aynı şebeke içerisinde hareket etme zorunluluğu, çoğu özerkleşme eğilimini evcilleştirmekte ve bütünleşik küresel denetim bir gözetim ve denetim toplumuna doğru gidişi hızlandırmaktadır. Teknoloji kendisini bir vazgeçilmez gereksinim olarak dayattığı sürece de denetim altına alınan birey topluluğunun hacmi giderek genişlemektedir. Burada gelecek açısından en önemli tehlike, insanların son özerk kaleleri olan zihinlerinin de bir biçimde ele geçirilerek biçimlendirilmesine yönelik çabaların başarıya ulaşma ihtimalidir.

İnternet erişimi olan herkesin bu ağlar üzerinden yürüten tartışmalara katılabilme imkânı, insanların düşüncelerini ve bireylerin etkileşime geçebileceği sanal mekânların varlığı siber demokrasi olarak nitelenmektedir. Siber demokrasinin yeni kamusal diyalog ve etkileşim biçimleri yarattığı ve tüm bunların demokrasiyi güçlendirmekte olduğu da günümüzün başat iddialarından birisidir. Ancak, daha demokratik, özgürlükçü ve eşitlikçi bir siber çağı müjdeleyen yazarların bu iddialarını doğrulayacak herhangi bir veri mevcut değildir. İnternet teknolojisinin egemen olmaya başladığı günümüzde, dünyanın birçok ülkesinde seçimlere katılım oranlarının giderek düşmesi ve sivil toplum hareketlerinin zayıflaması gibi olgular, internetin demokratikleştirici bir dönüşüm sağladığı iddialarını doğrulamamaktadır. İnternet bir teknoloji olarak insanlar tarafından yaratılmış ve anlamlandırılmıştır. Dolayısıyla içinde var olduğu günümüz toplumunun özelliklerinden bağımsız bir yapıya sahip değildir. Bir teknoloji olarak internet toplumsal ilişkileri dönüştürme gücüne sahip bağımsız bir değişken değil, içeriği ve işleyişi toplumsal yapılanmalar ile belirlenen bağımlı bir değişkendir. Dünyada internet teknolojisi sonrası toplumsal gelişmelere baktığımızda, özgürlükçü arayışların bütün dünyada güç kazanmadığını, tam tersine güç kaybettiğini ve toplumsal yapıların yeniden feodalleştiği bir yeni döneme girildiğini söylemek mümkündür.

İnternet ve Kamusal Alan

İnterneti özünde demokratik bir araç veya demokratik bir kamusal alan olarak kavramsallaştırmak ve demokratik katılıma teşvik edici bir niteliğe sahip olduğunu iddia etmek, yaşanan gerçeklikle ve kamusal alan kavramıyla bağdaşmamaktadır. Kamusal alan toplumsal yaşam içinde düşüncelerin, ifadelerin ve deneyimlerin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşım yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanları ve bu anlam üretimini oluşturan kolektif gövdeleri tanımlayan bir kavramdır (Timisi, 2003:65). İnternet kamuoyunun biçimlenmesinde yalnızca haber ve bilgi taşıyan bir araç olarak kullanılmakla kalmamakta, kendisi üzerinde kamusal ilişkilerin de gerçekleştirildiği bir alan oluşturmaktadır. Fark gözetilmeksizin herke-

sin katılabilirliği ideali üzerine kurulu bulunan kamusal alan, gerçekte farkların ortadan kalkmadığı, ama görmezden gelindiği bir alandır. Bu çerçevede internetle birlikte Habermas'ın kamusal alan düşüncesinin gerçekleştiği öne sürülmektedir (Güdücü, 2006:118). İnternette farkların görmezden gelinişi yerine gözetlenemez oluşu, sosyal statü ve somut bir aradalık gibi özelliklerin bulunmayışı bu iddiayı destekleyici unsurlar olarak sunulmaktadır. Oysa internetin bireysel bir araç olması ve internet teknolojisinin kamusal yaşamdan çekilmeye yönelik etkileri hızlandırmakta ve kamusal alanlara kısıtlı erişim ve katılım anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kamusal alan kavramının ayrılmaz bir parçası olan aleniyet esasının sanal ortamlarda geçerli olmaması, sanal ortamların bireyselliğe ve mahremiyete yönelik bir ilgi artışı ile birlikte gizliliği meşrulaştırması, sanal ortamları bir kamusal alan olarak ele alan yaklaşımları geçersizleştirmektedir. İnternet dolayısıyla özendirilen varoluş biçimi kamusal alanın kurucu unsurlarının biri olan aleniyet esasından (açıklıktan) uzaktadır. Birbiriyle temas esasına kurulu olmayan yapısı nedeniyle internet ortamları birer kamusal alan olmaktan çok, özel alan olarak değerlendirilebilir.

Sanal Topluluklar ve Siber Kültür

Küreselleşmenin hız kazanması sürecinde iletişim ve bilgisayar teknolojileri ekonomik ve siyasal alanların yanı sıra kültürel alanların dönüşmesinde de önemli işlevler üstlenmiştir. İnternetin yeni bir ekonomik pazar olmanın yanı sıra, yeni kültürel mekân ve yeni bir gerçeklik ve özgürlük alanı olarak ortaya çıkması, küresel değerlerin, kültürel formların, kimliklerin ve alışkanlıkların çok daha hızlı bir şekilde dolaşıma sokulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda internetin küresel sistemin yeni ve etkin kültürel ortamı haline geldiğini de söyleyebiliriz. Ancak, internetin sunmuş olduğu kültürel formlar ve kimliklerin özgürleştirme potansiyelini artırdığı mı, yoksa gittikçe homojenleşen bir kültüre mi eklemeli olduğu tartışmalıdır (Güzel, 2006).

Yeni elektronik iletişim araçlarıyla birlikte yeni iletişim ortamlarının üretilmesi artık toplumsal ilişkileri de etkileyen bir boyuta ulaşmıştır. İnternet daha önce hiç tanık olunmamış tarzda “yeni tür ilişkileri” gündeme getirmiştir. Bu ilişkileri açıklamak için üretilmiş olan sanal cemaat (*virtual communities*) kavramı, kişisel ilişkiler ağının yaratılması için yeterli sayıda insan bir araya geldiğinde internet vasıtası ile yaratılan sosyal grupları işaret etmektedir (Gürhani, 2004:2).^{*} Sanal cemaatlerin insanlara yeni aidiyet alanları yaratmakta olduğu ve bu cemaatler içinde insanların, yalnızlıklarını paylaşacakları, içlerini dökebilecekleri ya da işleri ile ilgili bir sorunun çözülmesi konusunda yardım alabilecekleri yeni dostlar bulmakta oldukları ve böylelikle sanal cemaatlerin insanlardaki yalnızlık duygusunu hafifletmekte olduğu öne sürülmektedir. Sanal cemaat kavramı, internet ortamında oynanan çok katılımcılı simülasyon oyunlarından her türlü tartışma gruplarına, sohbet odalarından siyasi örgütlenmelere değin her türlü geçici/anlık ya da daimi bir aradalığı tanımlar hale gelmiş durumdadır. Bu nedenle sanal cemaat teriminin içi fazlasıyla dolu olduğu için paradoksal olarak içinin

^{*}“Sanal cemaat”, Howard Rheingold'un aynı adlı kitabını (1994) yayınlamasıyla internet terminolojisine katılmıştır. İnternetteki tartışma gruplarının nasıl yeni bir toplumsallık modeli oluşturduğunu tartışan Rheingold, bu toplumsallığı “cemaat” olarak adlandırmaktadır.

boşalmış olduğunu ve interneti anlamlandırmaya, kavramaya ya da kavramsallaştırmaya çalışma süreçlerinde işlevsiz kaldığını söylemenin mümkün olduğunu düşünüyorum. Sosyal medyanın giderek etkisini artırdığı son gelişmeler sonucunda, sanal cemaatlerin ötesinde, artık yüz yüze temasın ve bedeninin işin içinde olduğu bir gündelik yaşamdan ayırt edilmesi gereken ve internet kullanıcılarının yaşam biçimlerini büyük ölçüde belirlemeye başlayan bir sanal kültürden söz edebilmek mümkündür. Sanal ortamlara hâlâ aşına olamayanlar sanal iletişim/ilişki kurma biçimlerini anlamlandıramaz iken, artık toplum içinde ezici çoğunluğa sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz ve çoğu genç olan sanal âlemde (uzam) soluk almaya devam eden insanlar ise sanal ortamlara aşına olmayanları anlamamanın yanı sıra, onların hayata bakış ve ilişki kurma biçimlerini *démodé* ve *çağdışı* bulmaktadır. Dünyada artık ticaret de, eğlence de, bilgi de giderek artan bir oranda internet aracılığıyla dolaşıma sokulduğu için sanal ortamlara aşına ol(a)mayanlar ister istemez gündemin dışında kalmaktadır. İnternetin enformasyon gereksinimlerini karşılama, yeni dostluklar, ilişkiler kurabilme ve bu ilişkileri geliştirebilme ve paylaşımlarda bulunması için bireylere sağladığı kolaylıklar ve imkânlar, hiç bir kitle iletişim aracıyla kıyaslanamaz. İnternetin habere, bilgiye, eğlenceye ve değişik ilişki kurma biçimlerine ulaşmak açısından sağladığı olağanüstü kolaylıklar sanal ortamların cazibesini artırmakta, internete ve sanal kültüre kayıtsız kalmak giderek imkânsızlaşmaktadır. Sosyal medya olarak tabir edilen iletişim ağlarının genişlemesi ve insanların iletişim ve sosyalleşme ihtiyaçlarını bu ağlar üzerinden karşılamaya başlaması ile birlikte artık, sanal cemaatlerin çok ötesinde bir sanal yaşam ve onun kültürü vardır. Bu sanal yaşam, reel yaşamın ve kültürün alternatifi haline gelmiştir.

1970'lerde başlayan ve 1990'lardan sonra hızla devam eden internet kullanımı, web sitelerinin, portalların yaygınlaşmasıyla kullanıcı sayısını artırmış, 2000'li yıllarda sosyal medyanın işlerlik kazanmasıyla her kesimden insanı ilgilendirecek noktalara ulaşmıştır. Günümüzün sanal ortam kullanıcıları tarafından bir alışkanlık haline gelen sosyal medya kullanımı, her kültürden ve her kesimden geniş kitlelerin, sosyal taleplerine yanıt vermektedir. Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, her kesimden bilgi iletişim teknolojilerine olan ilginin artması, sosyal medyanın gücünü artırmakta, sosyalleşme kavramına da yeni bir boyut kazandırmaktadır. Sosyal medya, sürekli güncellenebilmesi, çoklu kullanıma açık olması, sanal paylaşım olanağı tanıması vb. açısından en ideal mecralardan biri olarak kendini göstermektedir. İnsanlar sosyal medyada günlük düşüncelerini yazmakta, bu düşünceler üzerine tartışabilmekte ve yeni fikirler ortaya koyabilmektedirler. Ayrıca kişisel bilgilerinin yanında çeşitli fotoğraflar, videolar paylaşabilmekte, iş arayabilmekte ve hatta bulabilmekte ayrıca sıkılmadan sanal ortamda yaşayabilmektedirler. Bu durum gün geçtikçe tüm dikkatlerin bu alana yönelmesine sebep olmakta ve yenilenen sanal dünyaya yeni bir kavramsal çerçeve çizmektedir (Akıncı vd., 2010: 3349).

Bu çerçevede internet, artık bizim sadece kullandığımız bir araç değil, aynı zamanda ilişki kurduğumuz, karşısında pozisyon aldığımız bir özne haline gelmiştir. Kendi kendini besleyen bu karmaşık ağ, kendi doğası gereği sürekli bir eylemlilik içindedir. Katılımcılarının eliyle sürekli güncellenen ve adeta insanın yeni bir eklentisi haline gelen siber ortamlar, gelişmiş bir teknoloji ürünü olmanın ötesinde kendine özgü kuralları, dilleri, alışkanlıkları, haritaları olan bilişsel ve sosyal bir uzam olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanal ortamlarda

varolmanın ve kimlik olgusunun gerçek dünyadan farklı olduğu, gerçek yaşama ait kültür ile sanal kültür arasında bir kopukluk, bağlantısızlık ve birbirini anlayamayacak ölçüde farklılaşma olduğu açıktır. Sanal kültür, gündelik yaşam alışkanlıklarını da değiştirmektedir. Özellikle okuma, yazma ve yüz yüze iletişim kurmak gibi eylem biçimleri giderek ortadan kalkmaya ya da biçim değiştirmeye başlamıştır. Ve zaman, gerçek yaşamın ve kültürün aleyhine, sanal yaşam ve sanal kültür lehine gelişmektedir. Burada sorulması gereken en önemli soru, artık gerçek yaşama alternatif bir varoluş ve yaşama biçimi haline gelen sanal ortamlara dâhil olmayı, bu kültürü benimsemeyi insanlar açısından cazip kılan unsurların neler olduğudur. İrdelenmesi gereken diğer konular ise sanal kültürün nasıl bir insan modeli ortaya çıkardığı ve sanal kimliklere sahip insanların oluşturduğu bir toplumun yarattığı ve yaratacağı/muhtemel sonuçlardır. Birçok sosyal bilimci, çağımızda yaşanan hızlı değişim sürecinin yeni psikolojik sorunlar ortaya çıkardığını* ve dolayısıyla küresel tüketim toplumuna bakışta psikolojik boyutun ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (bkz. Işık, 2012).

Sanal Kültürü Çekici Kılan Unsurlar

Sanal kültürden gerçek yaşamın bir alternatifi olma dolayısıyla söz ettiğimizde, her şeyden önce, insanlara gerçek yaşamdan bir kaçış sağladığını ve gerçek yaşama alternatif olabilecek bir varoluş imkânı sağladığını görüyoruz. Bireylerin bu alandaki kimliklerini oluştururken hayal güçlerini kullanabilmekte ve her birey az ya da çok gerçek yaşamın arzularına yanıt vermemesi nedeniyle kendini sanal mekânlarda ifade edebilmeye çalışmaktadır. Siber âlemi (uzam) gerçek dünyadan ayıran en büyük özelliği, iletişimin daha kolay ve hızlı bir şekilde sürdürülebilmesidir. Sosyal medya çok düşük bir maliyetle kullanılır, erişim imkânları daha kolaydır, kullanım bakımından basitlik arz eder ve mekâna bağımlı değildir. Kişi her nerede olursa olsun istediği an, ağ üzerinden iletişim kurabilme imkânına sahiptir ve sosyal medyanın hızlı geri bildirimini, kullanıcı açısından önemlidir. Görüntü, metin ve ses yoluyla yapılan iletişim, zaman ve mekân başta olmak üzere, gündelik hayattaki birçok kısıtlamayı ortadan kaldırmıştır. Bu alanlar, kendi içine çekilmiş, kendi merkezinden hareket eden benlikler için mahrem alandan çıkmaksızın dünyaya ve diğerlerine açılma imkânı sunan bir araç olmakta ve katılımcıları, sosyal medya üzerinden iletişim kurma yönünde cesaretlendirmektedir. Sosyalleşme açısından gerçek hayattan farklı olan bu alanın en önemli özelliği; gündelik hayatın kısıtlamalarına sahip olmaması nedeniyle yarattığı özgürlük duygusu ve sanal âlemde statü farklılıklarının göz ardı edilebilmesidir. Bu iki özelliğe baktığımızda insanların aramaktan asla vazgeçmediği iki önemli kavram ortaya çıkmaktadır: Özgürlük ve Eşitlik. Bu genel çerçeve içerisinde interneti çekici kılan bireylere sağladığı kolaylıklardır. İnterneti kitlesel bir ilgi odağı haline getiren bu kolaylıkları şu şekilde sınıflandırabiliriz.**

* Bu psikolojik sorunların bazıları tüketimin insan ilişkilerini aşındırarak ahlaki sorunlara yol açması, insan ilişkilerinde yaşanan yüzeysellik, görsel kültüre bağlı olarak imaj ve sahicilik ikilemi, teknolojinin çok küçük yaşlardan itibaren insan yaşamının bir parçası haline gelmesinin getirdiği nörolojik sorunlar, tüketim kültürünün yol açtığı bağımlılık/doyumsuzluk gibi sorunlar, iletişimsizlik ve benzerleridir.

** Bu sınıflandırmada Paker'in (2007) Suler (2006)'den alıntılarını kullandığı siber psikolojinin iletişim özelliklerine ilişkin sınıflandırma esas alınmış, ancak bu sınıflandırma revize edilerek geliştirilmeye ve olgunlaştırılmaya çalışılmıştır.

1. Esnek Kimlik

Elektronik iletişim araçlarının ve özellikle internetin gelişiminin bireysel ve grupsal kimlik oluşum sürecinde etkili olduğu görülmektedir. Kimlikler internet öncesinde yüz yüze ilişkiler sonucunda sözlü iletişime dayalı olarak kazanılıyordu (Timisi, 2003:170). Ancak günümüzde bu koşullar iletişim araçlarının gelişmesiyle aşılmıştır. Kimlik biçimlenme süreci artan bir biçimde kitle iletişim araçlarına bağımlı hale gelmiştir. Bu çerçevede içerisinde, kişilerin sanal ortamlara kolay uyum sağlamalarının en büyük nedenlerinden biri, kimliklerin bireyin kendisi tarafından oluşturulması ve bu kimliklere bireyin istediği şekli verebilmesidir. Kimlik esnekliği denilebilir buna ve siber âlem (uzam) adeta insanın farklı benlikler/kimlikler kurarak sahneye çıkabileceği karmaşık bir oyun alanı gibidir. Bireyler kimlikle oynamanın yeni imkânlarına erişebilmekte, hiç tanımadığı birine karşı kendi kimliğini gizleyerek, ismini, cinsiyetini, toplumsal rolünü ve statüsünü değiştirerek iletişimde bulunabilmektedir ve iletişim, artık, kurgulanmış kimlikler aracılığıyla yapılabılır hale gelmiştir (Timisi, 2003:172). Yeni bir ifade ve sosyal ilişkiler mekanı olmasından dolayı yeni kimliklerin inşa edildiği bir mecaza yaratan *online* dünyada kimlikler, seçilip üzerinde oynanmakta, değiştirilebilmekte ve bu dünyanın katılımcı bireyleri bu kimlik kurgulamasından çok yönlü olarak yararlanabilmektedir. Bireyler seçici bir kurgu yapabilmekte, çok rahat bir biçimde kimliklerini gizleyebilmekte ve kendilerini gerçekte olduklarından farklı gösterebilmekte imkânına sahip olabilmektedir (Binark, 2005:8). Diğer taraftan, ortamın anomik yapısı çok sayıda farklı kimliğin bir anda üretilmesine, hızlı bir şekilde tüketilmesine ve yerine yenilerinin inşa edilmesine imkân sağlamaktadır. Siber ortamdaki genel ahlaki değerlerin denetiminden görece uzaklık, insanların yüzlerine takabilecekleri sayısız maskeler ve “yeni kimlikler” internet kullanıcılarına cazip gelen unsurların başında gelmektedir (Gürhani, 2004:5). Nihayet bu yeni fantazyaya dünyasına katıldığımız takdirde artık kendimizi nasıl istiyorsak o şekilde sunmayı başarmak elimizdedir (Robins, 1999:148). Bu özelliğiyle sanal âlem çekiciliğini artırmakta ve kendisini topluma alternatif bir alan olarak göstermektedir. Çok farklı seçenekleri nedeniyle insanlara kendi hayal dünyalarıyla paralel bir gerçeklik sunma imkânına sahip olan siber ortamlar, kişilerin bu esnek kimliği/kimlikleri aracılığıyla da psikolojik olarak kendilerini rahat hissetmelerine yol açmaktadır.

2. Kişisel Sorumsuzluk

İnsanlar, gündelik yaşamda diğer insanlarla ilişkilerinde sözlerinden ve eylemlerinden dolayı, diğer insanlara karşı üstlenmek zorunda kaldıkları sorumlulukları sanal ortamlarda üstlenmek zorunda kalmamaktadırlar. Burasının topluma alternatif bir alan haline gelmesinin nedeni, cisimleşmiş varlığın ve karşılaşmaların olmadığı ya da ötekilerle sanki bedenleri yokmuş gibi iletişim kurmaya imkân veren bir sosyal hareket alanı olmasıdır. Sanal ortamların uzak, dokunulmaz ve kurgusal bir yer olması onu bütün ilgilerin odağına yerleştirmektedir. O, arzu ve düşüncelerimizin içinde daha rahat gezip dolaşılabilir farklı bir dünya olarak görülmektedir (Robins, 1999:63). Bu çerçevede, internettin sağladığı güvenli ortamın

kişilere bir tür dokunulmazlık sağlamakta olup, teknolojik olarak yayılan görüntü, çevremize mesafe koymanın, dünyayla doğrudan bağlantı kurmanın ürkütücülüğünden kendimizi uzak tutmanın bir yolu haline gelmiştir (Robins, 1999:33). Sennett'in işaret ettiği gibi (2002a), temas duygusu bir şeyin ya da birisinin yabancı olduğunu hissetmemiz riskini taşır ve dokunmaya açık olmak incinebilir bir beden olmayı göze almaktır. Elektronik iletişim teknolojileri bizi bu riskten, yani yabancıyla temas korkusundan uzak tutmaktadır. Kullanabilenler için yeni imaj teknolojileri dünyadan daha fazla uzaklaşmayı, hatta insanın dünyayla bağlarını kopartmasını kolaylaştırmaktadır. Yeni teknolojiler, gerçek dünyada varoluşun yüklediği sıkıntı ve korkulardan kurtulmak isteyenlere güvenli ve endişeden uzak bir varoluşa kaçış imkânı sağlamaktadır. Gerçek yaşamın sıkıcı rasyonalitesinden kaçmaya hizmet eden sanal yaşamı cazip kılan unsurlardan birisi de onun dışsal müdahalelerden ve baskıdan uzak görece özerk ortamlar olmasıdır. Böylece ötekilerin/diğer insanların yaşamlarına müdahalelerinden bağımsız olabilmekte ve onların oluşturduğu toplumun baskılarından görece özerk bir biçimde varoluşlarını: söz ve eylemlerini sürdürebilmektedirler. Söz ve eylemlerinden dolayı herhangi bir sorumluluk üstlenmek zorunda kalmıyor olabilmek, kişilerin internette daha serbest hareket etmelerini sağlamakta ve bu özgürlük duygusu internetin insanlar için cazibesini artıran önemli bir unsur olmaktadır.

3. Eşitlenmiş Statüler

İnternette karşılaşılan kişiler arasındaki ilişkiler esnek kimliklere bağlı olarak, gerçek hayata kıyasla çok daha eşitlenmiştir. Kimilerinin “net demokrasisi” dediği bu durum aslında, yabancı bir diğerinin kişinin üzerinde gerçek bir etkisinin olamamasıyla ilgilidir (Paker, 2007:123). İletişim teknolojileri tarihinde ilk kez internet aracılığıyla bireyler, iletişimde bulunduğu ötekinin biyolojik ve toplumsal varlığını, sesini, görüntüsünü, cinsiyetini, statüsünü ve dahi fiziksel özelliklerini dikkate almaksızın iletişimde bulunabilmektedirler. Sanal ortamlar, hiç kuşkusuz, iktidar ilişkilerinden tamamen arınmış değildir. Ancak bu ortamlarda bir kişinin bir öteki üzerinde etkisini belirleyen en önemli şey, gerçek hayatta sahip olduğu statü değildir. Bunun yerini iletişim becerisi, ısrarı, düşüncelerinin niteliği ve bilgisi öne çıkmaktadır. Bireyler gerçek hayatta sahip olamadıkları sanal ortamlarda sahip olmaya çalışarak gerçek yaşamdaki yoksunluklarını telafi edici bir mekanizma kurmaya çalışmaktadırlar. Böylece kişiler gerçek yaşamdaki edilgen ve bağımlı konumlarından geçici olarak sıyrılabilirler ve bunun getirdiği tatmin duygusu sanal âlemi, gerçek yaşama tercih etmeleri sonucunu doğurmaktadır.

4. Kayıt Edilebilirlik

İnsanlar dijital ve metin temelli iletişim ortamlarında ne zaman, kiminle, ne konuştuğunu kayıt edebilme imkânına sahiptir. Sanal ortamlarda insanlar arası ilişkiler aynı zamanda birer belge niteliği taşımaktadır ve bu belgelerle istenildiği her an yeniden dönülebilir ve iletişim tekrar değerlendirilebilir (Paker, 2007). Bilgisayarın en temel üstünlüğü olan kayıt edebilme

özelliğinin sağladığı bellekte bir şey biriktirmeme zorunluluğu da interneti insanlar açısından cazip kılan unsurlardan birisidir.

5. Eylemsel Eş Zamanlılık

Sanal ortamlar, kişinin farklı işler yaparken belli bir düzeyde katılım gösterebileceği bir ortamdır. Başka bir deyişle, kişi aynı anda pek çok sanal ortam içinde farklı birçok işi yapabilirken üzerindeki zaman baskısından kurtulmakta, aynı zamanda gerçek hayatta da çeşitli faaliyetleri sürdürebilme imkânı bulabilmektedir (Paker, 2007). Sosyal medyada, bir yandan gündelik yaşamı sürdürürken, aynı anda, zaman ve mekân sınırlaması olmadan kelimelerin, görsellerin, ses dosyalarının paylaşılması imkânı, başka bir deyişle, bu eylemsel eş zamanlılık aynı zamanda yapay bir sosyalleşme, iletişimde bulunma duygusu yaratmaktadır. Böylece çalışırken ya da başka herhangi bir iş yaparken ağ içinde kalarak aynı zamanda dünyayla bağlantısını koparmadığı duygusunu yaşayan ve insanlar için bu dünya ile irtibatla kalma duygusu varoluşsal bir sorun haline gelmiştir. Bu yüzden insanlar cep telefonu veya bilgisayarlarının kapalı olması durumunda kendilerini iyi hissetmemektedirler.

Sonuç olarak, internet sınırsız ve korunaklı bir özgürlükler alanı, hiyerarşinin olmadığı ve yenilikçi olarak nitelenen yapısıyla özellikle gençler için etkin bir cazibe merkezi haline gelmiştir. İnsanlar, yenilik arayışları, özgürlük istekleri, kendilerini ifade ettikleri ve herhangi bir sorumluluk taşımak zorunda olmadıkları kimlikleriyle yeni aidiyet alanlarını internet üzerinde gerçekleştirme imkânı bulmaktadırlar. Sanal ortamlar, sosyal olarak kendini fazla geliştirememiş bireyler için önemli bir çıkış noktasıdır. Gündelik hayatta kendini kolay ifade etmekte zorlanan kişiler siber alanda farklı ya da kendi kimliğiyle iletişim kurmakta daha rahat olmaktadır. Gündelik hayatta sessiz ve eylemsiz kalmanın getirdiği kayıplar siber alanda telafi edilmeye çalışılmaktadır. Kişinin gündelik hayatta kolaylıkla kendini ifade edememesi, siber alanın özgürlükçü ortamında ortadan kalkmakta, kişiler farklı ortamlarda farklı yönlerini ortaya koyarak kendilerini daha sosyal bir insan olarak bulabilmekte ve kaçındığı ya da ifade etmekte zorlandığı her türlü konuyu sanal ortamlarda rahatlıkla dile getirebilmektedir. Edinmiş olduğu yeni kimliğiyle birlikte kendini önemli ve değerli bulmak ihtiyacına cevap verebilen, başka bir deyişle statü kaygılarını böylece giderebilen bireyler, öte yandan da internet aracılığıyla yeni haz ve eğlenme pratikleri geliştirerek kendilerini daha iyi hissedebilmekte ve kısmen de olsa arzularını internet aracılığıyla tatmin edebilmektedirler. Bu çerçevede, internetin insanın önemli ihtiyaçlarına cevap vermekte olduğu söylenebilir. Ancak bu sanal kimliklerin yaygınlaşması ve kimi zaman insanların gerçek kimliklerinin önüne geçebilmesinin insanların kendilerine, iletişimde bulunduğu insanlara ve yaşadıkları hayata bakışlarında ciddi değişimlere neden olmaktadır.

Sanal Kültürün Bireyler Üzerindeki Etkileri

Sanal kültürün ve sanal kimliklerin yaygınlaşmasının bireyler ve onların oluşturduğu toplum üzerinde değişik etkileri olmaktadır. İnsanların düşünme, iletişimde bulunma ve eyleme

biçimlerinde ciddi değişimlere neden olan sanal kültürün yaygınlaşmasının ortaya çıkardığı sonuçlar tüm boyutları ile tartışılmalıdır. Sanal kültürün yol açtığı değişimler, sanal kültürü cazip kılan unsurlardan yola çıkarak aşağıdaki biçimde sınıflandırılabilir.

1. Gözetleme ve Gözetlenme

Sanal ortamlara dâhil olan insanların yaşadığı değişimlerin başında yaşama katılmaktan haz almak yerine kendi kabuğuna çekilme ve eylemde bulunmaktan daha çok izlemekten zevk almaya başlamak gelmektedir. Hatta sanal ortamlara fazlasıyla aşına olanlar için gündelik yaşam güvenilmez ve korkutucu bir hale gelmekte ve bu insanlar gündelik/gerçek yaşama giderek yabancılaşmaktadır. Facebook ve benzeri ortamlarda eski ve yeni tüm arkadaşlarının yapıp ettiklerini, profil fotoğraflarını, fotoğraf albümlerini, duvarlarında paylaştıkları izleyerek arkadaşlarını gözetlemekte olan kişi, öte yandan da kendisinin de gözetlendiğini/görüldüğünü bilerek hareket etmektedir. İnternet öznesinin yeni haz pratikleri bir yandan başkalarının hayatını gözetlemeden, öte yandan ise gözetlenmekten duyduğu hazdır. Gözetlendiğinin farkında olan tüm özneler, paylaştıklarını kendilerini gözetleyen bireylerin beğenilerini gözeterek yeniden inşa etmektedirler. Sanal ortamlara katılmada içtekini dışa vurma dürtüsü etkili olsa da, gündelik yaşamda olduğu gibi, sanal alanlarda da sürekli gözetlendiğinin bilincinde olan insan için, beğenilme çabası belirgin bir biçimde kendini göstermektedir. Bu da sosyal medyada iletişimin ve paylaşımların içtenliğini bozuluma uğratmakta, sanal ortamlarda kendi reklamını ya da başka bir deyişle promosyonunu yapan insanlar öne çıkmaktadır.

2. Esnek Kimlik ya da “Karakter Aşınması”*

Kendini öne çıkarma ve beğenilme ihtiyacı, başkaları tarafından iyi karşılanmak, tanınmak ve hayran olunmak amacına yönelik güçlü ve egoist bir eğilime, her zaman, her yerde kendini hoş bir biçimde sunmak eğilimine yol açmaktadır. Bu da kişilerin popüler beğeni normlarını daha fazla dikkate almasına, anonimleşen popüler söylemlere daha fazla sarılmasına yol açmaktadır. Popüler beğeni normlarına göre şekillenen esnek kimlikler, kişinin kendini olduğu gibi ortaya koymasına, kendi gerçekliğini ifade etmesi ve yaşamasına engel teşkil etmektedir. Kendini bir ağ içerisinde sürekli rekabetçi bir dolaşıma sokan sanal öznenin karşı karşıya kaldığı bu durum, derin bir sahicilik problemiyle karşı karşıya kalmasına yol açmakta ve bu da yaşam tarzlarının istikrardan uzaklaşmasına, karakter aşınmasına, kendine yabancılaşmaya ve içtenliğini yitirmesine yol açmaktadır.**

* Karakter Aşınması, Richard Sennett’ten ödünç alınmış olup, Sennett’in *Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri* (2002b) altbaşlıklı kitabının adıdır. Sennett bu kitabında yeni kapitalizmin getirdiği güvensizlik ve acımasız rekabetin getirdiği başkalarına karşı kayıtsızlık duygusunun çalışanlarda bir karakter aşınmasına yol açtığını işaret etmektedir.

** Postmodern bireyin bir değil birden fazla benliğe sahip olabildiğini işaret ederken bunu “multifreni: benliğin kalabalıklaşması” olarak tarif eden Sayar (2001:90), günümüz toplumlarında benliğin bir

Wernick'in (1996), kendi promosyonunu yapan özne olarak işaret ettiği bu sürece neredeyse tüm internet kullanıcıları dâhil olmuştur ve sanal özne, kendi senaryosunun yazarı ve uygulayıcısı haline gelmiştir. İnternet piyasasında bireyler, bir yandan promosyon yazarı, öte yandan da bir promosyon ürünü olmaktadır. Ağ içinde dolaşıma giren insanların bu kendini sunma (*self-presentation*) ihtiyacı, onların varlık ve kişiliklerini de değişime uğratmaktadır. Ağa katılan kişilerin promosyon öznesi olmayı seçmemesi pek mümkün görünmemekte; kendi promosyonunu yapmak zorunda kalmak, sonuç olarak insanları nesneleştirmektedir. Goffman (2009:121), kişinin başkaları karşısında kendisinin dahi inanmadığı böyle bir gösteriyi sürdürdüğü sürece, kendine karşı özel bir tür yabancılaşma ve başkalarına karşı özel bir tür saldırganlığın pençesine düşebileceğini işaret eder. İnternet aracılığıyla kurduğu iletişim ve elde ettiği malumat ile hayatlarını sürdüren insanların esnek kimlikleri ve sürekli hareket ve değişim halinde olma gereksiniminin kalıcı bir kimlik edinmeye engel olması, herhangi bir kalıcı ilkeye sahip ol(a)mayan yanar döner kişilik özelliklerine sahip bir insan tipini ortaya çıkartmaktadır. Siber kültüre dâhil olan insanlar kimliklerini de dolaşıma sokmakta ve tüketmektedirler.* Kalıcı ve istikrarlı kimlikler ve benlik duygusu yerine, bireyin benlik ölçülerinin sürekli yer değiştiriyor olması ve gelip geçicilik, bir popüler kültür biçimi olan sanal kültürün en önemli özelliklerinden birisidir (Featherstone, 1996).**

4. Eşitlik Yanılsaması

Sanal ortamlarda kişinin etkinliğini belirleyen şeyin gerçek hayattaki konumu/statüsü olmaması bir eşitlik yanılsaması yaratmaktadır. Gerçek yaşam içerisindeki özgüven eksikliği internetin sunduğu imkânlar sayesinde paradoksal bir biçimde hiçbir sahici dayanağı olmayan bir özgüven patlamasına ve kişinin kendini ziyadesiyle beğenmesine ve aşırı bireyselleşme ve benmerkezciliğin beslediği bir ego şişkinliğine yol açabilmektedir. Böylece giderek gerçek yaşamdan uzaklaşan ve sanal ortamlarda kalmayı tercih eden bireyler, bir

ömür boyu büyük değişimler geçirdiğini ileri sürerek “benlik artık bir sürekliliği olan kararlı bir organizma değil” demektedir.

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda “Sanal Topluluklarda İzlenim Yönetimi” konusunda bir yüksek lisans tez çalışması çerçevesinde yapılan bir araştırma sonucunda, sanal ortamlarda kimlik sunumunun belirlenen değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu alanlarda kimlik sunumunun toplumsal yaşamda değer ve onay gören kimlik özelliklerine göre yapıldığı ve bunu yapabilmek için de en çok kendini sevdirmeye, kendini ve diğerini yüceltme, lütufta bulunma taktiklerinin kullanıldığı ve taktiklerinin kullanımının da belirlenen değişkenlere göre farklılaştığı tesbit edilmiştir. Bu veriler ışığında sanal alanların izlenim yönetimine bir zemin olduğu, kişilerin kimlik sunumlarını arzu edilene göre konumlandırdıkları belirlenmiştir (bkz. Özdemir, 2006).

** Sanal/siber kültürle kast edilen olguların kültürün içerdiği niteliklere karşıt oluşundan hareketle sanal kültürün bir sözde kültür (*pseudo-culture*) ve internet aracılığıyla kurulan iletişimin de sözde iletişim olduğu söylenebilir. Kültürün içerdiği nitelikler ya da kültürü tanımlayan özellikler sanal kültür dediğimiz algıda mevcut değildir. Kültür kalıcılığı, kuşaktan kuşağa aktarımı ve toplumsal belleği ve birikimi işaret ederken, internet geçici, uçucu, yüzeysel ilişkileri işaret etmekte; tüketilen ve atılan imaj ve imgeleri kapsamaktadır. Sanal/siber kültürün herhangi bir doğrultusu ya da gelişim çizgisinden de söz edilemez. Bu nedenle sanal kültür, popüler kültürün gelip geçicilik özelliğini taşımakla birlikte, bir popüler kültür biçimi olmanın da ötesinde bir tür sözde kültürdür.

süre sonra, zaten duyumsamaktan dolayı acı çektikleri gerçek yaşamdaki edilgen ve bağımlı konumlarını duyumsa(ya)maz hale gelebilmektedir. İnsanlar en temel gereksinimleri olan önemli ve değerli bulunma gereksinimlerini böylece internet aracılığıyla karşılama imkânına kavuşmaktadırlar.

5. Bellek Yitimi ve Bilgisizlik

İnternetin her tür bilgiyi kayıt altına alma ve istendiği anda geri çağırabilme özelliği nedeniyle, zaten herşeyin kayıt altında olduğu bir kültürde insanlar belleklerinde bilgi biriktirmemekte, bu da sonuç olarak belleksizleşme sonucunu ortaya çıkarmaktadır. İnternetin bilgi/malumat yoğunluğu nedeniyle bu ağa kendini kaptıran kişilerin aşırı iletişim yüküne maruz kalmaları, bu kişilerin olguları bütünlüklü bir biçimde değerlendirebilme yetilerini aşındırmaktadır. Bu imaj ve mesaj bombardımanı altında hayat, giderek parçalara (pencerelere) ayrılmakta ve fragmanlardan ibaret bir hale bürünmekte ve gerçeklikler yerine gerçekliğin sahte görünümleri başat hale gelebilmektedir. Bu karmaşa içerisinde dezonformasyona maruz kalan ve geçmişle gelecek arasında bağlantıyı kurmakta zorluk çeken bireyler, şayet bunu ayırt edebilecek donanıma sahip değillerse her tür söylem ve habere kolaylıkla inanabilen, kolaylıkla yönlendirilebilen kişiler haline gelmektedir. Ayrıca, kayıt edilebilirlik altında olan bir iletişimin insanlar açısından kaygı verici bir deneyim haline de gelebileceği vurgulanmalıdır (Paker, 2007:125).

6. Özgürlük Yanılsaması/Sorumsuzluk

İnternetin sağladığı güvenli ortamın kişilere bir tür dokunulmazlık sağlaması ve hiç kimenin biz istemediğimiz sürece bize erişemiyor ya da dokunamıyor olması, başka bir deyişle dışsal müdahalelerden ve baskıdan uzak ortamlar oluşu, kişilere siber mekânlarda bir hareket serbestliği yaratmakta, bu da bir özgürlük yanılsamasına yol açmaktadır. Oysa uygar insan, söz ve eylemleriyle başkalarına karşı sorumlu olan ve bu sorumluluğu üstlenebilen kişidir. Başka bir deyişle, uygarlığın ölçüsü başkalarını dikkate alarak hareket edebilmektir. Özgürlük söz ve eylemlerimizin sorumluluğunu taşımamak, bundan kaçınmak demek değildir. Tam aksine söz ve eylemlerimize sahip çıkabilme yetisi ve güvenidir. Bu nedenle internetin sunmuş olduğu serbestlik ortamı özgürlük artışı olarak değerlendirilemez. Esnek kimliklerle yakından ilgili olan bu serbest hareket etme imkânı aynı zamanda kişilik bölümlenmesine de yol açmakta, gerçek yaşamda edilgen konumlarından sıyrılmayan bireyler internette özgürce coşabilme duygusunu tadabilmektedir. Bu sorumluluktan kaçınma/kaçış çabası ile biçimlenen varoluş ve eylem biçimi dayanışma ve bağlılık gibi duygulardan kurtulmayı sağlayarak bir özgürlük yanılsamasına yol açmaktadır. Her tüketici eylemi gibi sanal dünyada var olmak çabası da bir tür kaçıştır. Kişisel bir ürün olarak bilgisayar, bireyselliğe seslenen bütün ürünler gibi fantazyaya dayanmakta ve reel yaşamın bunaltmaları ve kısırtmaları karşısında elektronik ortamların sunduğu bu alımlı fantazyaya dünyasına kaçışa imkân sağlamaktadır (Ritzer, 2000).

7. İnternetin Hayatı Kolaylaştırma Gücü ve Sözde İletişim

Siber ortamların gündelik yaşamı sürdürürken aynı anda orada da bulunmaya ve iletişim kurabilmeye izin veren yapısı ve bunun yanı sıra aynı anda açılan farklı pencereler aracılığıyla birden çok siber ortamda kendini var edebilme özelliği, internet teknolojisinin hayatı kolaylaştırıcı gücüdür. Bu kolaylaştırılan hayat içerisinde kendisi için zahmetsiz bir biçimde iletişimsel etkinliklere girebilen bireyler, internetin sağladığı bu kolaylığa çabuk alışmaktadır. Net üzerinde anonim olmadığımız, gerçek kimliğimizle bulunduğumuz durumlarda bile, fiziksel mesafe ve az sosyal mevcudiyet kendimizi daha az ketlenmiş, daha az görülebilir, daha az süperego baskısı altında hissetmemize yol açar (Altun, 2008:31). Bu alışkanlık ve bunun yanı sıra alternatif bolluğu nedeniyle kolay yer değiştirebilme ve vazgeçebilme özelliği, insanları ilişkileri için çaba harcayan bireyler olmaktan giderek uzaklaştırmaktadır. Siber kimlikler fazla sıkıntıya gelememekte, sıkıldığı anda mekânı terk etmekte ya da en ufak zorluk karşısında iletişim kurduğu insanları kolaylıkla refüze edebilmektedir. Gerçek yaşamda sahip olunamayan bu bolluk ve hareket serbestliği, internet aracılığıyla kurulan ilişkilerde, içtenlik eksikliğinin yanı sıra karşısındaki özneye karşı yeterince özenli davranılmamasına yol açmaktadır. Bu da internet aracılığıyla kurulan ilişkilerin çoğunun sahici bir yakınlaşma olmaktan ziyade, gevşek dokulu ilişkiler olması sonucunu doğurmakta ve sıcak yakın ilişkiler tesis etmek yerine, soğuk ve mesafeli yakınlıklar kurmamıza neden olmaktadır.* İnternet aracılığıyla kurulan iletişim bir yandan kolay ve hızlı bir biçimde ilerleyebilirken, öte yandan çok kolay ve çok hızlı bir biçimde son bulabilmektedir. Siber kimlikler, tembellik ve başkalarına karşı sorumsuzluk ve kolay vazgeçebilme hakkını etkin bir biçimde kullanabilmektedir. Bu da ilişkilerin hızla tüketilmesine, hatta insan ilişkilerinin bir tüketim nesnesi haline gelmesine ve bu nedenle sahici bir iletişime değil; sözde iletişime (*pseudo-communication*) yol açmaktadır.

Sanal Kültür ve Tüketim Kültürü

Baudrillard'ın işaret ettiği gibi (1997), tüketim kavramı, nesnelerin yanı sıra düşüncelerin ve görüngülerin de tüketilmesini içine alır. İnternet aracılığıyla tüketilen söz ve imgelerin yanı sıra insan ilişkileri de tüketim kültürüne ve tüketim kültürünün kullan-at mantığına dâhil olmaya ve gündelik yaşamda kurulan ilişkilerde kes/yapıştır ve kullan/at kültürünün egemenliğinde şekillenmeye başlamıştır. Bireylerin boş zamanlarını da sömürgeleştiren tüketim kültüründe toplumsal hiyerarşiler, kişilerin tüketimcilik performansını ile ölçülmektedir. Bununla beraber, internet ve özellikle sosyal medya aracılığıyla kurulan ilişki biçimlerinde, insanların paylaşımında bulunduğu insan ile paylaştıkları beğeniye mazhar olan söz ve görüntü sayısı ve

* bkz. Illouz, 2011. Eva Illouz imzalı *Soğuk Yakınlıklar* başlıklı kitabın işaret ettiği gibi, önce her şeyini öğrenip uzun süre sanal iletişimden sonra insanların bu hem tanıdığı, hem de tanımadığı insanla tuhaf bir biçimde bir araya gelmesi günümüz kadın-erkek ilişkilerinde sıkça tekrarlanan bir durum. Bu sanal başlangıçlar bir yandan insanları yüz yüze iletişimin getireceği riskler ve dezavantajlardan koruyor olabilir. Ama bu koruma biçimi ve güvenli ilişki arayışı ilişkinin doğallığını ve kendiliğindenliğini ve bunların getireceği hazzı da ortadan kaldıracı bir özelliğe sahip.

bunlara yenilerinin eklenmesi kapasitesi, internet hiyerarşisinde kişilere statü sağlayıcı bir unsur haline gelmiştir. Tüketim toplumu bireylerine hiçbir tüketim nesnesinin kalıcı zevk vermiyor oluşunun sonucu olarak kalıcı ve istikrarlı tercihler değil sürekli değişim esastır. Bu çerçevede, tüketici kimlikleri baskın olan siber kimliklerin kurdukları ilişki biçimlerinde de bir ya da birkaç kişiyle kurulan yoğun duygusal ilişkinin yerini olabildiğince çok sayıda insanla kurulan bağlantı almaktadır (Funk, 2006:31 ve 163). Kalıcılık ve bütünlük duyguları yerine şeylerin/metalara farklılığına dayalı bir parçalanma sonucunda, internet aracılığıyla kurulan ilişkilerin ezici çoğunluğu kolayca tüketilmekte ve yenilenmektedir. Bu da insan ilişkilerin duygusal yoğunluğunu ve sahiciliğini azaltmaktadır. İnternetin bilgi edinme ve iletişim açısından bireylere sağladığı rakipsiz kolaylıklar bilgi edinme ve iletişimin güçlenmesi açısından eşsiz bir potansiyeldir. Ancak, internetin insanlara sunmuş olduğu iletişim potansiyel ve imkânlarının yanında, bireyciliği güçlendiren ve herkesi birer tüketim birimi haline getiren özerklik anlayışı, insanlar arasında iletişim değil, iletişimsizlik üretmekte ve insanları birbirlerine yakınlıktan çok uzaklaştırmaktadır.

Sonuç Yerine: Aslanan Hayattır...

İnsanların iletişim/paylaşım gereksinim ve arayışlarına cevap veren siber ortamlarda bu kültürel siberizmin ürettiği imaj-profil oluşturma, özlü sözler, popüler müzikler ve görsel materyallerden oluşan paylaşımlar bir yüzeysellik ve kullan at/bellekte bir şey biriktirme alışkanlıkları oluşturmaktadır. Bu yüzeysellik ve alışkanlıkların, bireylerin dünyayı anlama ve açıklama çabası bir yana, iletişimde buldukları muhataplarını anlama çabasından da ciddi bir biçimde alıkoyan bir boyutu vardır. Sosyal medya, özgür bir düşünce paylaşım alanı olmaktan daha çok, öğrenilmiş tepkiler ve üzerinde düşünülmeden ezberlerin paylaşıldığı bir eğlenerek arınma (katharsis) mekânıdır. Sosyal medya için görüntüye dayalı eğlence endüstrisinin varmış olduğu en son aşama denilebilir. Politikanın ve düşüncenin bu eğlence endüstrisi/kültürü içinde soğurulması ise, her tür kamusal söylemi ve düşünceyi nitelik kaybına uğratmakta ve giderek her şey yeni bir eğlence biçimine bürünmektedir.* Görüntünün egemenliğine dayalı bir kültür, eyleme dayalı kavramsallaştırma ve deneyimi bozuluma uğratmakta ve gerçek ve fantazyayı ayırt edebilmek giderek daha fazla güçleşmektedir. Gerçek ile fantazyaya arasındaki sınırların ortadan kalkması, başka bir deyişle gerçeklikten kopuş sonucu oluşan fantazyaya dünyası, yanılısamlar üzerine kurulu bir özellik göstermekte, ancak insanlar

* İnsanların bilgilenmeye zaman ayırmakta çektikleri güçlük internette özetin özeti bilgilere ve sosyal medyada paylaşılan özlü! sözlere yoğun bir ilgiyle sonuçlanmaktadır. Özlü sözler eşliğinde düşünce paylaşımında bulunuyormuş gibi yapılmakta ve bu özlü sözler topluntusu, her gün yeniden dolaşıma girerek insanların entelektüel ve politik görünebilme gereksinimlerini karşılamaktadır. Bunun okumaktan, araştırmaktan ve düşünmekten hoşlanmayan veya buna zaman ayıramayan insanlar için kolaylaştırıcı bir yol olduğu açıktır. Burada bilgeliğe ulaşmak ve hayatı anlamlı kılmak için sahici bir çabadan daha çok böyle bir gayret içerisindeymiş gibi görünmek kaygısı ağır basmaktadır. Bu çerçevede bilgeliğe dönük bir tavrıdan çok bilgiç bir tavrın egemen olduğunu, yani bilgiyi arama ve paylaşımına açma arzusundan daha çok bilgili görüne arzusunun ağır bastığını söyleyebiliriz.

bu yanılsamalardan keyif almaktadır.* Gerçek gündelik yaşam içerisinde eylemlerimizle ete kemiğe bürülü sahici öznelere yaşanan bir ilişkiyi sürdürürken, görüntü/ekran aracılığıyla kurulan ilişkiler, kişisel sorumluluğu da içeren gerçek ilişkileri biçimlerini bozuluma uğratmaktadır. Ayrıca, internet aracılığıyla dolaşıma giren enformasyonun başat hale gelişi, görünür olmayan gündem dışı kalmasına neden olmaktadır. Bireyler de, siber âlemde (uzam) yer almayan veya sözü edilmeyen hiçbir şeyden haberdar olamamanın ve bunun dışında bir şeye temas edememenin bir sonucu olarak, gerçek dünyaya ve hakikate yabancılaşmakta ve duyarsızlaşmaktadır. Bunun toplumsal sonucu ise, politikaya ilgisiz olmanın ötesinde, politika karşıtı ve hatta toplumsallık karşıtı, aşırı bireyci bir düşünce yapısına sahip olan bireylerin her gün biraz daha çoğaldığı bir topluma doğru gidiştir.

İnsanın toplumsallaşma süreci içinde insan niteliklerini geliştirebilmesi, diğer insanlarla kurmuş olduğu iletişimle mümkündür. Başka bir deyişle, insan diğer insanlarla temas ederek, onlara dokunarak insan olur ve insan olarak varlığımızı diğer insanlarla kurmuş olduğumuz ilişkilerle birlikte duyumsarız. Görselliğe dayalı kültürün artan egemenliği ve medya dolayımı kurulan ilişkilerin toplumsal yapıda başat hale gelişi ise, içinde bulunduğu hayata ve insanlara yabancılaşan ve duyarsızlaşabilen yeni bir siber insan tipini ortaya çıkarmaktadır. “Ne kadar izlersek o kadar az yaşarız” der Guy Debord, *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*’da (1996). İnsan ilişkilerinin spontanlığını ve doğallığını ortadan kaldıran izlemeye ve izlenmeye dayalı bu yapay sosyalleşme insanları, yaşamın doğal ve spontane sıcaklığını yaşamaktan uzaklaştırmakta ve insanlar, sentetik duygulanımlar yaşamaktadır. Bu yapay sosyalleşme eşliğinde yaşanan hayat, istemli tercihlerin ve duygusal yaşamın dünyası olmaktan çıkarak, herkesin birer oyun yazarı ve kendi senaryosunun oyuncusu olduğu kocaman bir sahneye/ekrana dönüşmektedir. Görüntünün egemenliğine dayalı siber kültür içinde rollere yönelme daha da yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden hepimiz giderek aktörlere ve aktrislere dönüşmekte ve bireysel performansa dayalı ve bu yüzden de insani erdemlerden uzak ve sıkıcı olan bir hayata katlanmak için yeni kimlikler edinmenin peşinden koşmakta, görüntüler aracılığıyla kendimize üzerimizde iyi duracağını düşündüğümüz kimlikler tasarlamakta ve bu kimliklere bürünmekteyiz. Elinden tutamadığımız insanların görüntülerine sarılmayı ve onlarla birlikte soluk almaktan ve birlikte büyüyüp öğrenmekten daha çok, onları izlemeyi, seyretmeyi ve tahayyül etmeyi yeğlemekteyiz. Çünkü ekran daha sıcak ve gerçek yaşamın risklerinden uzak ve rahattır. Siber insanlara karanlık bir oda rahat ve güvenli, gündüz ve sokaklar ise ürkütücü gelebilmektedir. Gerçek yaşamdaki bu ürküntü ve güvenlik kaygısı, hayatını değiştirmek ve renklendirmek isteyen insanların kendi kabuklarına çekilmesine yol açmakta ve bu durum onları eylemsizliğe sevk etmektedir. Oysa çağdaş insana, hayatını değiştirebilmesi için çıkış yolu olarak daha fazla öznellik önermek, başka bir deyişle dış gerçekliğe yönelmeyip kendi kabuğuna çekilmeyi esas alan boyun eğici (*submissive*) fantazyalar önermek, Jacoby’nin deyişiyle (1996:135), iyileşmek için hastaya hastalık önermek gibi birşeydir.

Sosyal medya araçlarıyla birlikte artık neredeyse herkesin kendine göre bir sahnesi/ekranı oluşuyor. Başaran’ın da işaret ettiği gibi**, sosyal medya araçları, her birimizin oyununa

* Freud’un işaret ettiği gibi (1999:18), keyif almaya izin veren bu yanılsamalar insanları tatmin edici olabilir.

** Başaran, Başar, ‘Bir Entelinjansianın Uzun Süren İntiharı’, Birgün, 11.01.2012 <http://www.birgun.net>

mekân olurken, haksızlıklardan yana bir dünyanın karşısına en erdemli halimizle dikilmek yerine, sosyal medyada klişe sözlerle bezeli protesto paylaşımları eşliğinde haksızlıkların karşısına dikilmiş gibi yapmanın rahatlığını yaşamayı ummaktayız. İnternet üzerinden öfke ve üzüntü paylaşımı ve protestolar insanların oturduğu yerden, herhangi bir riske girmeden ve hiçbir zahmete katlanmadan, yazdıkları ve paylaştıklarıyla arınmalarını sağlamakta ve bunu gerçekleştiren insanlar toplumsal yaşamda sürüp giden adaletsizliklere karşı tepkilerini ortaya koydukları ve üzerlerine düşeni yaptıklarını düşünerek rahatlamaktadır. Oysa internet üzerinden ortaya konan tepkilerin etkisinin fazlasıyla sınırlı olduğu açıktır.

“Bir kavgayı eder gibi görünmenin, bir ülkeyi sever gibi yapmanın, inanmadan inanmanın, iştmeden duymanın bizi sardığını fark etmiyoruz”. İçimizde hayata karşı biriken öfkeden kurtulmanın tek yolunu durmadan oyun oynamak, yeni oyunlarda rol almak zannediyoruz. Her yeni sahneden yeni kahramanlar bulmaya ya da yaratmaya çalışıyoruz. Bu ekran bağımlılığı sonucu, eğer bir gün sahne kurulmasa, bir an izleyici bulamasak kendimizin elinde perişan olacak durumdayız. “Burada, olduğumuz halimizle durmamızı haklı çıkaracak bir neden arıyoruz”. Kepenklerin kapatıldığı, kamunun karartıldığı ve herkesin evine ve hatta odasına döndüğü bir dünyada başka türlü aklımıza gelemediği için görüntülere sarılıyoruz. Gerçeklik ile fantazyaya arasındaki sınırların ortadan kalkması ile “gerçeğin yerine sahtesine sarılmanın çaresizliğini yaşıyoruz”.* Oysa yaşadığımız gerçeklikten ve memnun olmadığımız kimliğimizden/kendimizden kurtulmanın, gerçekliği ve kendimizi aşmanın yolu, gerçekliği öldürmek ve onun yerine sanal bir gerçeklik ve sanal bir kimlik inşa etmeye çalışmaktan değil sahicilikten, hayatın içinde kalarak ve bu hayatın içinde diğer insanlarla birlikte onu dönüştürmeye çalışmaktan geçer. İnternetin sunduğu imkânlar ve potansiyel, sürüp giden adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için sessiz kalmanın gerçek bir suç olduğu bilinciyle sesimizi çoğaltmaya, bir araya gelmeye ve dayanışmaya çalışmak için de, bu sesleri boğmaya, etkisizleştirmeye ve degersizleştirmeye hizmete etmek için de kullanılabilir. İnsanlara sunduğu imkânlar temelinde değerlendirildiğinde siber âlem (uzam) zengin bir iletişim ortamı olduğundan, geleceğinin hangi yönde şekilleneceği büyük oranda kullanıcılarına bağlı olacaktır. Ancak, sanal ortamlarda, bir ekran karşısında, hiç kimseye dokunmadan, temas etmeden kendini inşa ve var etme biçimleri gerçek yaşamın alternatifi olabilecek ve benimsenebilecek bir var olma (yaşam) biçimi değildir. Sanal ortamlarda sürdürülen iletişimin niteliği ancak gündelik yaşama olan etkileri çerçevesinde değerlendirilebilir. Aslolan fantazyaya ve kurgu değil, içinde soluk aldığımız, incinebilen, acı çekebilen ve haz duyabilen bedenimizin var olduğu ve diğer insanlara dokunabildiği hayatın kendisidir.

net/actuels_index.php?news_code=1326283890&year=2012&month=01&day=11, Erişim Tarihi 28.04.2012

* Tırnak içindeki ifadeler Başaran (2012)'a aittir. Başaran'ın yardımıyla betimlemeye çalıştığım bu durum travmatik bir durumdur. Segal'in işaret ettiği gibi (1987:7-9), gerçeklik ve fantazyaya arasındaki sınırların ortadan kalkması psikozların en belirleyici özelliğidir. Artık, internet bağımlılığı denilen bir hastalık türü tanımlanmaktadır ve internet bağımlıları benlik merkezli olan ve zihinsel aktiviteden çıkıp dışsal gerçeklikle ilişki kuramama hali olarak tanımlanan otistik bireylerin özelliklerini göstermektedir.

Referanslar

- Akıncı Vural, Z. Beril ve Mikail Bat (2010) “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yaşar University*, 2010 20(5) 3348-3382.
- Altun, Bora Mustafa (2008) *Siber Gerçeklikte Kültür ve İletişim Sorunları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Atabek, Ümit (2006) “İnternette Etik Sorunların Ekonomi Politik Bağlamı”, *Küresel İletişim Dergisi*, (On-Line Akademik Dergi), Sayı: 2, s.1-9
- Başaran, Başar, “Bir Entelinjansanın Uzun Süren İntiharı”, Birgün, 11.01.2012 http://www.birgun.net/actuels_index.php?news_code=1326283890&year=2012&month=01&day=11, Erişim Tarihi 28.04.2012
- Baudrillard, Jean (1997) *Tüketim Toplumu*, Çev.: H. Deliçaylı ve F. Keskin, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Bell, Daniel (1973) *The Coming of Post-Industrial Society*, London:Heinemann
- Belek, İlker (2004) *Esnek Üretim, Derin Sömürü*, Ankara: NK Yayınları
- Bınark, Mutlu (2012). “İnternetteki Etnik Sohbet Odaları ve Kimlik Oyunları,” (KİLAD) *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı: 9 (Bu sayı hazırlık aşamasında olup, henüz yayımlanmamıştır).
- Debord, Guy (1996) *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, Çev.: Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Drucker, Peter F. (1994) *Kapitalist-Ötesi Toplum*, Çev.: Belkıs Çorakçı, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Ellul, Jacques (1998) *Sözün Düşüşü*, Çev.: Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Featherstone, Mike (1996) *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev.: Mehmet Küçük, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Freud, Sigmund (1999) *Uygurluğun Huzursuzluğu*, Çev.: Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Funk, Rainer (2006) *Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi*, Çev.: Çağlar Tanyeri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Goffman, Erving (2009) *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, Çev.: Barış Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güdücü, Burcu (2006) *Bir Kamusal Alan Olarak Türkiye’de İnternet Kullanımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim dalı, İstanbul.
- Gürhani, Nihal (2004). “On-Line (Çevrimiçi) Toplumun Doğuşu,” <http://sinemafanatik.com>, Erişim Tarihi 30.06.2012
- Güzel, Mehmet (2006) “Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü”, *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı: 1, On-Line Akademik Dergi, s.1-16
- Illouz, Eva (2011) *Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi*, Çev.: Özge Çağlar Aksoy, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık, S.Yetkin (2012) *Kültürel Değişim ve Ebeveynlik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği*, Tamamlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Jacoby, Russell (1996) *Belleğini Yitiren Toplum*, Çev.: Hakan Atalay, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Jay, Martin (1989) *Diyalektik İmgelem*, Çev.: Ünsal Oskay, İstanbul:Ara Yayıncılık.
- Kılıçbay, Barış (2005) “Bir Teknoloji Söyleminden Parçalar: Enformasyon ve İletişim Teknolo-

- jileri Kuramlarına Tarihsel Bakış” *internet, Toplum, Kültür*, Mutlu Binark, Barış Kılıçbay (derl.), Ankara:Epos Yayınları, s. 15-31.
- Kroker, Arthur and Micheal A. Weinstein (1994) *Data Trash: The Theory of the Virtual Class*; NewYork, Palgrave McMillann
- Kumar, Krishan (1999) *Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Çev.: Mehmet Küçük, Ankara:Dost Kitabevi Yayınları.
- Lasch, Christopher (1985) *The Minimal Self: Psychic Survival in Troubled Times*, Londra: Pen
- Liotard, Jean François (1994) *Postmodern Durum*, Çev.: Ahmet Çiğdem, Ankara:Vadi Yayınları.
- Özdemir, Nihal Gümrükçü (2006) *Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara
- Paker, Kamile Oya (2007) “İletişimin Fast Food’u: Sanal Diyarlarda Oyun, Chat ve Gizemli Yabancı”, *Medya Okumaları*, Özgür Yılmazkol (derl.), Ankara:Nobel Yayıncılık, s.105-134
- Polat, Necla (2002). “Sanal Dünyada Duygusal Doyum” *İletişim*, Sayı 16, s.93-117.
- Rheingold, Howard (1994) *The Virtual Community: Finding Connection in a Computerised World*, Londra:Secker and Warburg.
- Ritzer, George (2000) *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, Çev.: Ş.S. Kaya, İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- Robins, Kevin (1999) *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası*, Çev.: Nurçay Türkoğlu, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Sassen, Saskia (2000) “Digital Networks and the State: Some Governance Questions”, *Theory, Culture and Society*, 17(4):14-26
- Sayar, Kemal (2001) “Bedenimi Alabilirsin, Tabii, Ruhumu Da!: Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları”, *Defter*, Sayı:44, s.75-103
- Segal, Hanna (1987) “Silence is the Real Crime” *International Review of Psycho-Analysis*, 14/2:43-57
- Sennett, Richard (2002a) *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, Çev.: Tuncay Birkan, İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- Sennett, Richard (2002b) *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalimde İşin Kişilik Üzerine Etkileri*, Çev.: Barış Yıldırım, İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- Timisi, Nilüfer (2005) “Sanallığın Gerçekliği: internetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi” *internet, Toplum, Kültür*, Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (derl.), Ankara:Epos Yayınları, s.89-105
- Timisi, Nilüfer (2003) *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara:Dost Kitabevi Yayınları.
- Toffler, Alvin (1992) *Üçüncü Dalga*, Çev.: A:Seden, İstanbul:Altın Kitaplar.
- Uğur, Aydın ve Mücahit Bilici (1998). “Bilgi Toplumu, internet ve Demokrasi–Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı,” *Yeni Türkiye*, Sayı 19, s. 488-496.
- Wernick, Andrew (1996) *Promosyon Kültürü, Reklam, İdeoloji ve Sembolik Anlatım*, Çev.: Osman Akinhay, Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları.

Özet

Sanal Kültür: Yanılsama mı, Gerçeklik mi?

Dünyanın en büyük bilgisayar ağı olan internet, bugüne kadar hiçbir teknolojinin yayılmadığı kadar hızlı yayılma göstermekte ve artık hayatın her alanını etkilemektedir. 1980'lerden sonra yeni iletişim teknolojileri, bu tarihlerden sonra da yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümleri analiz için geliştirilen pek çok kuramda merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Günümüz dünyasında yeni iletişim teknolojilerinin insanlara sağlamış olduğu imkânların bilginin ve iletişimin niteliğinde değişim yaratarak özgürleştirici bir toplumsal dönüşüme yol açacağı yolunda görüşler egemendir. Bu çalışmanın birinci bölümünde yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle internetin bilgi toplumuna giden yolu açtığı ve internetin özgür ve demokratik bir kamusal alan olduğu yönündeki olumsuz düşünceler tartışılmıştır. Yapılan araştırmalar insanların, sanal gerçeklik içinde gün geçtikçe daha fazla vakit harcadıklarını, bu gerçeklik içinde yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını ve yine bu gerçeklik içinde yeni bir dünya kurarak yaşadıklarını göstermektedir. Kimi zaman sanal dünyayla, gerçek dünya arasındaki sınırın belirsizleştiği de gözlenmektedir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla ve internetin olumlu/olumsuz tüm yönleriyle hayatımızın tüm alanlarını 'işgal' etmesi ile birlikte, artık gerçek kültüre alternatif bir sanal kültürden söz edebilmek mümkündür. Günümüz toplumunu daha iyi anlayabilmek için günümüzde insanların internet davranışlarının ve *online* toplulukların yapısının bütün boyutlarıyla anlaşılır hale gelmesine önem verilmelidir. Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle internete katılımı cazip kılan unsurların neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından ise sanal kültürün bireysel kimlikler ve toplum üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni İletişim Teknolojileri, Kamusal Alan, internet, Sanal Kültür, Sosyal Medya

Abstract

Cyber Culture: Illusion or Reality?

The internet, which is the world's largest computer network, has spread at such a rate that no other technology could reach up until now and has affected every aspect of our lives. New communication technologies after the 1980's were the addressed in most of the theories that have been developed to analyse economic and social changes after these years. In current world, the ideas that the opportunities provided by new communication technologies to people leads to a democratic and emancipatory social transformation at society by making changes the quality of the knowledge and communication, are dominant. In the first part of the study the idea that new communication technologies, especially internet, paving the way of the knowledge society and the idea that internet as a democratic public sphere are discussed. Most studies in the field indicate that people spend more and more time in this environment, try to meet their real life necessities, and they prefer to live by rebuilding a new

world for themselves. Sometimes it is even observed that the border between the virtual and the real world appears to blur. It is possible to speak about a virtual culture as an alternative to real culture with the prevalence of social media and invasion of internet every area of our lives with its positive/negative aspects. For best understanding of today's societies, the nature of online communities and behaviours of the people in the internet should be examined to become clear with all dimensions. In the second part of the study firstly, the features that make attractive participating to internet tried to be presented. Secondly, the effects of the cyber culture over the individual identities and the society are tried to be discussed.

Key Words: New Communication Technologies, Public Sphere, internet, Virtual (Cyber) Culture, Social Media